

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 27ης ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1934

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ

Τὸ λήγον ἔτος τῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν Προεδρίας μου ἐπῆρξε περιπε-
τειῶδες. Κατ' αὐτὸ ἐσημειώθησαν σημαντικαὶ εἰς εἰσὶν ἀπώλειαι καὶ σημαντικαὶ
πάλιν εἰς ἀθλοθετήματα προσκτήσεις. Ἐπικολούθησαν δὲ καὶ ἀγῶνες πρὸς ἀπονομὴν
ἐξαιρετικῶν ὅλων ἐπάθλων. Μέσῳ τῶν συγκρουομένων αὐτῶν γεγονότων διήλθον
ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου καὶ ἐξῆς, ὄχι ἀκόπως, ἀλλ' ἀσφαλῶς, ἔχον ὡς μόνον μου
ὄπλον ἓνα φυλακτήριον : τὸ καθήκον !.

Περὶ πάντων τῶν ἐπισυμβάντων καὶ ἀποφασισθέντων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο θὰ
ὀμιλήσῃ ὁ κ. Γενικὸς Γραμματεὺς μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν ὀρθοπειρίας καὶ
ἀκριβείας.

Ἄλλὰ τώρα, ὅτε πρόκειται νὰ δώσω, συμφώνως πρὸς τὸν Ὄργανισμὸν τῆς
Ἀκαδημίας, εἰς αὐτὸν τὸν λόγον, ἐσκέφθην ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸς τὸ τέρμα τοῦ
Δεκεμβρίου τοῦ 1934, ὅτι δὲ ὁ ἀντίστοιχος Δεκέμβριος τοῦ 1834, δηλαδή ὁ πρὸ 100
ἀκριβῶς ἐτῶν, ἐπῆρξεν ὁ πρῶτος μῆν, κατὰ τὸν ὅποιον αἱ Ἀθῆναι ἔζησαν ὡς
πρωτεύουσα.

Ἀπετέλεσε δὲ ὁ μῆν οὗτος μέγαν ἱστορικὸν σταθμὸν διὰ τὴν κατόπιν ἐξέλιξιν
τοῦ βίου τῆς δαυμονίας πόλεως, ἢ ὅποια εἶδεν ἐπὶ τέλος ἐπαληθεῖον τὸ προαιώνιον
ὄνειρόν της : νὰ μὴ ἔχῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της ἄλλο τι, πλὴν τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἄλλ' οἱ συρρεύσαντες εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν πολυπληθεῖς ἐπήλυδες καὶ
ἀλλοδαποὶ δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀποφανθοῦν, ὅτι ἡ τύχη των καὶ σχετικὸν Βασιλικὸν
Διάταγμα τοὺς ἔθρουε μέσα εἰς ἓνα χαλασμένον καὶ σχεδὸν ἀκατοίκητον χωριό.

Καὶ πῶς νὰ σκεφθοῦν διαφορετικά, ἀφοῦ, ὑπερπηδῶντες λάγκους, πατοῦντες
ἐπάνω εἰς σωροὺς πετρῶν καὶ ἀσβεστοχωμάτων, μέσα εἰς λάσπες καὶ εἰς τέλματα,
τὰ ὅποια δὲν κατεδέχτο νὰ τὰ τραγουδήσῃ οὔτε ἓνας βάρβαρος, ἔβλεπαν μόλις πού
καὶ πού νὰ ξεφντρῶνῃ καὶ ἀπὸ ἓνας ἐντόπιος, παρατηρῶν μ' ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ καὶ

μέ πόνον τὸ πρόην σπιτικόν του, τὸ ὁποῖον ἢ καταστρεπτικὴ μανία τοῦ Κιονταχῆ, ἀφοῦ πρώτα τοῦ τὸ ἀπεγύμνωσε, κατόπιν τὸ ἐνέπρησε καὶ τέλος τὸ παρέδωκεν εἰς τὴν νεροποντὴν τῶν νεφῶν καὶ εἰς τὸν στροβιλισμὸν τῶν ἀνέμων γὰ τοῦ τὸ καταστήσουν ἐρείπιον!

Ἐνταῦθα, δὲν εὐρέθη τότε ἀντιμέτωπος τῶν ἀκουσίων αὐτῶν περιγηγῆτων Ἰθνηναῖος τις, ὅστις γ' ἀνέβη ἐπάνω εἰς περισώθην μαρμαρόσκαλον καὶ γ' ἀναπτύξῃ εἰς αὐτοὺς τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ἢ καὶ κατὰ τὸ ἄμεσον ἀκόμη παρελθὼν κατακόσμητος πόλις ἀπὸ μνημεῖα καὶ κτίρια εἰκονογραφοῦντα τὴν ἱστορίαν της, ἀλλὰ καὶ σχετικῶς πολυπληθεστάτη, βαθμηδόν, ὡς διὰ σειρᾶς σκηνογραφικῶν μεταλλαγῶν, ἐμφανίζει, κατὰ τὸ 1834 τοῦτο, τισαύτην κακοδαιμονίαν.

Καὶ γὰρ γνωμαίευσθαι τέλος, ὅτι: ἢ ἀριότης ἢ ἢ ἐρειπίοις τῶν μνημείων καὶ τῶν οἰκοδομῶν καὶ ὁ μέγας ἢ ὁ μικρὸς πληθυσμὸς δὲν χαρακτηρίζουν ἓνα τόπον ὡς πόλιν ἢ ὡς χωριό, ἀλλ' ἢ ἰδιωτικὴ του ζωὴ, ὁ κοινωνικὸς του βίος, τὸ κοινοτικόν του σύστημα, τὰ παλαιὰ καὶ ἐπιφανῆ του γένη, ἢ γλῶσσα του, τὸ λαογραφικόν του σύνολον, ἢ φυλετικὴ του ὁμοιομορφία, ἢ φεγγοβολία μέσα εἰς τὸ ἔρεβος τῆς σκλαβιάς ὑπερόχων λογίων, οἱ ὁποῖοι κοσμοῦν τὴν ἱστορίαν τῶν Γραμμάτων κατὰ τοὺς ἀνηλίους αἰῶνας τοῦ χειμαζομένου Ἑλληνισμοῦ, ἢ σεπτὴ χορεία τῶν Ὁμολογητῶν τῆς Πατρίδος, οἱ ὁποῖοι ἐδεινοπάθησαν χάριν αὐτῆς, καὶ τῶν ἐθνομαρτύρων, οἱ ὁποῖοι διὰ γὰ τὴν ἀναστήλωσιν κατέπεσαν μετ' αὐτῆς.

Τὴν ἔλλειψιν τῆς τότε ὑπερασπίσεως τοῦ Τόπου ἐναντίον τῶν διὰ τοῦ φακοῦ τῆς εἰρωνείας των θεωμένων αὐτὸν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1834, ἀναπληροῦμεν ἡμεῖς δι' ὀλίγων σήμερον, ἀναλαμβάνοντες, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεων ἡμῶν, τὴν «ὑπεραπολογίαν τῶν Παλαιῶν Ἰθνηνῶν» καὶ χρησιμοποιοῦντες πρὸς τοῦτο τὸ Ἀκαδημαϊκὸν βῆμα, ἀφοῦ δὲν περιεσώθη πλέον οὔτε ἐν μαρμαρόσκαλον τῶν ἐνδόξων ἐκείνων ἐρειπίων.

ΥΠΕΡΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἄρκει γὰρ ῥίγη τις ἐν μόνον βλέμμα εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Καρρέ, ὅστις ἦτο μετὰ τῆς ἀκολουθίας τοῦ μαρμαρόσκαλου Δὲ Νοαντέλ, γραφεῖσαν τὸ 1674 ἀπεικόνισιν τῶν Ἰθνηνῶν¹ — δεκαετία δηλ. μόλις ἔτη πρὸ τῶν Μοροζινακῶν κατορθωμάτων τοῦ 1687 — διὰ γὰρ αἰσθανθῆναι συγγλονιστικὴν ἔκστασιν, φανταζόμενος τὴν ποικιλίαν τῶν κατακορύφων γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι ἔτενον τὴν ἀρχαίαν εὐθύτητα, καὶ τῶν καμπυλοτήτων, αἱ ὁποῖαι τὴν καθήδυνον. Καὶ τότε δὲν θὰ ἀπορήσῃ, διατὶ καὶ αὐτὰ τὰ ἀπομεινάρια τοῦ ὀπτασιασμοῦ ἐκείνου κατέπληξαν, πολλὴ κατόπιν, τὸν Σατωμπριάν, ὅταν ἀπὸ τὰς Μυστικὰς

¹ Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου Ὁμολῆ (*Homolle*) εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, 8, σ. 509-528, 1894.

Πύλας τῆς Ἱεραῶς Ὀδοῦ εἶδεν ἐμφανιζομένας ἕξαφρα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του τὰς Ἀθήνας, καὶ «τοῦ ἀφηρέθη ὡς, λέγει, καὶ ἡ δύναμις τοῦ σκέπτεσθαι!»

Διὰ τὴν μορφώσιν δέ τις γνώμην περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν παλαιῶν Ἀθηνῶν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναδιφήσῃ χρονολογῶν καὶ περιηγητῶν.

Ἀρχεῖ ἴσως μόνον τοῦτο :

Ἐπὶ τοῦ χώρου τοῦ Κεραμεικοῦ ὑψοῦτο, μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀκόμῃ, ἡ Στακτοθήκη: λόφος δηλαδὴ ὀλόκληρος, σχηματισθεὶς ἀπὸ τὰ ἀπορρίμματα τῶν σαπυνοποιεῶν τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὁποῖα, τίς οἶδε κατόπιν τίνος προαιωνίου διαταγῆς, μετατραπέισης εἰς ἔθιμον, ὑπεχρεώθησαν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος νὰ ρίπτεται ἢ σιάκη τῶν διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σάπυρος σχίνων, σιάκη καλύπτουσα οὕτω τὴν ὑπ' αὐτὴν τέφραν τῆς ἀρχαιότητος¹.

Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπισωρευθῆναι ἢ τὴν σιάκην τῶν σαπυνοποιεῶν, σημαίνει, ὅτι ἐπῆρχε καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς κατοίκων, οἱ ὁποῖοι ἔκαμαν χρῆσιν τοῦ σάπυρος, μὴ προσωρισμένον βεβαίως διὰ τὰς γλαῦκας καὶ ἄλλα πτηνὰ τῆς ἐρημώσεως.

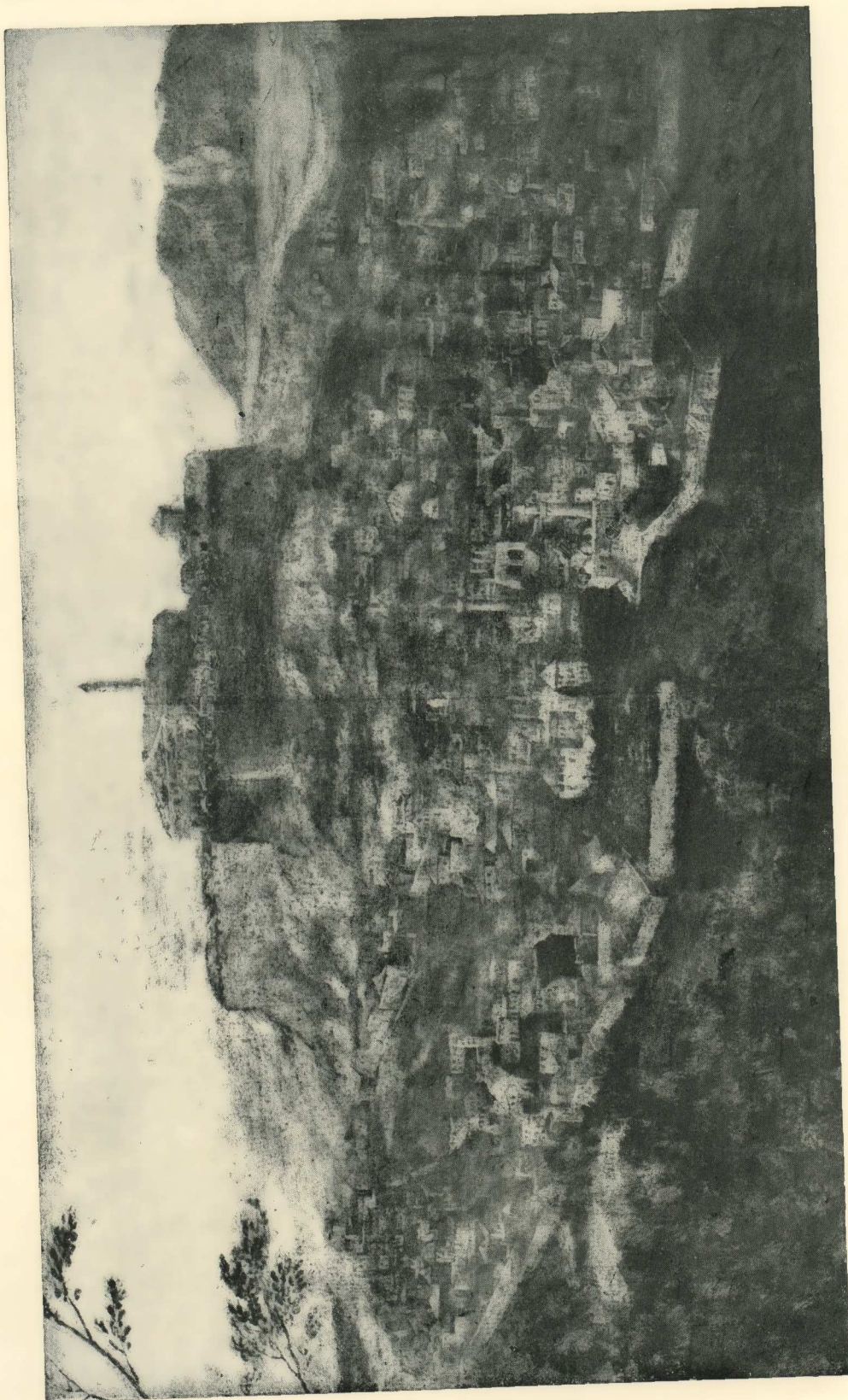
Ὡς πρὸς τὰς ἐπελθούσας δὲ καταστροφὰς καὶ τὴν συναφῆ μείωσιν τοῦ ἄλλοτε πυκνοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καὶ ἐξῆς, ἀρκοῦν ὅσα περὶ τοῦ ἀμέσου ὀπωσδήποτε παρελθόντος του ἀναγράφει κατὰ τὸν IB' αἰῶνα ὁ Ἀκομινᾶτος, ὅστις εἶδε τὰ τῶν Ἀθηνῶν «τείχη, τὰ μὲν περιηρημένα τὰ δὲ καθηρημένα παράπαν, οἰκίας δὲ κατεσκαμμένας καὶ γεωργομένας». Διὰ δὲ τοὺς κατόπιν αὐτοῦ χρόνους ἀρκοῦν αἱ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων μαρμάρων ἀκιδιογραφίαι — τὸ λίθινον χρονικὸν — καὶ τὰ εἰς τὰ ἐπιχρίσματα τῶν ἐκκλησιῶν χαράγματα, τὰ ὁποῖα, ὅχι μόνον γνωρίζουν εἰς ἡμᾶς καταστροφὰς ἐξ ἐπιδρομῶν καὶ ἐπιδημιῶν, ἀλλὰ καὶ θρηνοῦν διὰ τὰς καταστροφὰς ταύτας: «Πᾶει, κλάετε τὴν Ἀθήνα!» ἀναφωνεῖ κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα ἐν χάραγμα τοῦ Θεοσίου.

Ἐξετάζοντες τώρα πρῶτον τὰ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Ἀθηναίων εὐρίσκομεν παρ' αὐτοῖς ιδεώδη, στοργικὰ συναισθήματα, ἰδίως δὲ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν μητέρα.

Νεανίας τις σπουδᾶσας ἐν Ρώμῃ ἀπέπτυξε τόσα πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ προτερετήματα, ὥστε ἔτυχε τῆς ἐξαιρετικῆς εὐνοίας τοῦ Ρισελιέ.

Συναντῶμεν τὸν νεανίαν αὐτὸν κατόπιν πρεσβευτῆν, ἐρηφισμένον Διευθυντὴν τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης καὶ φίλον τοῦ Μίλτωνος. Τέλος δὲ δεξιὸν βραχίονα τοῦ ἀναστατώσαντος τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ κατατρομάξαντος τὸ Διβάνιον δεκδικητοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου, Λουκῶς τοῦ Νεβέρ. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα καὶ τὰς διακοσμητικὰς, εἰς στολὰς καὶ εἰς ἐμβλήματα, ἐμφανίσεις τοῦ Ἀθηναίου αὐτοῦ — αἱ ὁποῖαι φυσικὰ ἐπικολούθησαν, — εὐρίσκομεν αὐτὸν κυρίως φιλόστοργον υἱόν. Ὅταν δὲ ἀρέγγωσα κατὰ πρῶτον τὰ ὑπ' αὐτοῦ σημειούμενα εἰς εἰκόνα του, τὴν ὁποίαν ἀπέστειλε πρὸς

¹ Σημειώτεον ὅτι κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ἤρχισε νὰ σχηματίζεται καὶ δεύτερος τοιοῦτος λόφος.

Ἀπομυμνήματα τῶν Ἀθηναίων ἐν ἔτει 1674.

τὴν μητέρα του, εἶπα εὐθύς: «περὶ Ἀθηναίου πρόκειται». Καὶ ὄντως ἦτο ἡ εἰκὼν τοῦ Λεονάρδου Φιλαρεᾶ.

Τὸ σημεῖωμα τοῦτο, ἔμμετρον μάλιστα, ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Κυρά μου! δὲν μοῦ ἐβόλεσε ἀκόμη νὰ γυρίσω
εἰς τὴν Πατρίδα, νὰ σὲ ἰδῶ καὶ νὰ σὲ προσκυνήσω.
Χαίρου μὲ τὴν εἰκόνα μου καὶ ἤξευρε πὼς μὲ σένα
εἶν' ἡ καρδιά μου πάντοτε . . . καὶ τὸ κορμὶ στὰ ξένα!»

Ἄλλὰ ποῦ μᾶς ἀφήνει νὰ λησμονήσωμεν καὶ τὴν συζυγικὴν ἀγάπην τὸ εἰς τὰ παράφυλλα μᾶς ἐκδόσεως τοῦ Γαληνοῦ θρηνηλόγημα ἱατροῦ, ἐκ τῆς Ἀθηναϊκῆς τῶν Παλαιολόγων οἰκογενείας, διὰ τὸν θάνατον, κατόπιν 40ετοῦς εὐτυχισμένης ζωῆς, τῆς συζύγου του Ὁρσας Καλογεραῖ;

Εἰς τὸ θρηνηλόγημα αὐτὸ τοῦ ἱατροῦ—εἰς πεζὸν καὶ εἰς ἔμμετρον λόγον—παρεμβάλλεται ὑπ' αὐτοῦ θαυμάσιον καὶ παλαιότατον Ἀθηναϊκὸν μοιρολόγι, λαογραφικὸν θησαύρισμα, ἀποτελοῦν καὶ ἓνα ἐκ τῶν συνδετικῶν κρίκων τῆς ἐνότητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εἶναι τὸ ἐξῆς:

«Τῆς πίκρας τὸ ἄπιστο νερό, τοῦ χάρου τὸ ποτάμι,
κάτω στὸν Ἄδην ἀναβρεῖ, στὸν φλογισμένον τόπο,
ποτίζει δένδρ' ἀνήλιαστα, κατακαυμένους κήπους,
τὰ δάκρυά μου τὰ θλιβερά τὸ συχνοκουματίζουν.
Λέγουν το βρύση χωρισιάς καὶ λησμονιάς πηγάδι,
πίνουν κοράσια κι' ἄγοροι καὶ λησμονοῦν τὸν κόσμον,
πίνουν ἢ μάνες ἢ γλυκὲς καὶ λησμονοῦν τὰ τέκνα.
Τέτοιο νερὸ νὰ μὴν τὸ πιῆς καὶ μ' ἀπολησμονήσης! . . .»

Ἄλλ' ἦτο φάνεται μοιραῖον ὁ οἶκος τῶν Παλαιολόγων αὐτῶν νὰ ἐμφανίζῃ τραγικὰ ἐπεισόδια. Οὕτω, περισωθὲν ἐξάστιχον καθιστᾶ γνωστὴν τὴν νεκροφάνειαν κόρης ἐκ τῶν Παλαιολόγων Κυράστας ὀνομαζομένης καὶ ὑπανδρευθείσης κάποιον Διοῆν.

Καὶ ἀφηγεῖται τὸ ἐξάστιχον:

«Κυρά Κυράστα τοῦ Ντιρεῖ, Κυρά Παλαιολογίνα
πὼς ἐκαταχρειάστηκες κ' ἐμπῆκες μέσ' τὸ μνημα,
στ' ἀσάρωτα, στὰ σκοτεινὰ καὶ στὰ κορνιαχτισμένα,
καὶ δὲ σοῦ, καμ' ὁ Κύρης σου καρέκλα ζεντεφένια;
—Ἀνάθεμα τὴν καλογρηὰ πάκουσε τὴ φωνὴ μου
καὶ δὲν τῷπε τοῦ Κύρη μου . . . θε νᾶχα τὴ ζωὴ μου! . . .»

Κοινωνικῶς οἱ κάτοικοι τῶν Παλαιῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς πεδιάδος των διηγούντο εἰς τέσσαρας τάξεις, διακρινόμενας διὰ τῶν βιωτικῶν ἀσχολιῶν αὐτῶν, ἀλλὰ

καὶ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς των ἀκόμῃ ἐμφανίσεως. Ἡ πρώτη τάξις ἠσχολεῖτο εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν καὶ κατὰ κανόνα, σπανιώτατα μὴ τηρηθέντα, εἰς τὴν ἐκπροσώπησιν τῆς πόλεως ἐν τῇ βασιλευσίῃ, ἔχουσα μὲν κληρονομικὰ τοῦ ἀξιώματος δικαιοῦματα καὶ σχετικὰς τιμὰς ἀναγνωρίσεως καὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ ὑπὸ τῶν κατακτητῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ βάρη καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ὕλικῆς ἀπωλείας των, πολλάκις δὲ καὶ τῆς ὑπάρξεώς των αὐτῆς.

Ἀναγνώσκων δὲ τις εἰς χρονικὰ καὶ εἰς ἔγγραφα τὰ ἐκάστοτε δεινοπαθήματα καὶ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν κατοίκων ἐν γένει, ἀπορεῖ διὰ τοὺς μὲν, πῶς ἀνεδέχοντο τοιαύτην ἐξουσίαν, καὶ διὰ τοὺς δέ, πῶς δὲν ἐγκατέλειψαν ὀριστικῶς καὶ μέχρις ἐνός τὴν πόλιν των, πιεζόμενοι κατὰ μὲν τοὺς πρώτους κατακτητικὸς αἰῶνας ἀπὸ τοὺς ἀποστελλομένους ἐκ τοῦ χαρμεῖου οἰκονομικὸς διαχειριστάς, κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους ἀπὸ τοὺς ἀποστελλομένους τοιούτους ὑπὸ τῶν ἰσοβίων ἐνοικιστῶν τῶν Ἀθηναίων.

Διὰ τὰς εἰς ἐκάστην τάξιν ἀνηκούσας οἰκογενείας περιεσώθησαν πολλὰ διαφωτιστικὰ ἔγγραφα καὶ σημειώματα. Πολύτιμον δὲ εἶναι καὶ σχετικὸν πολύστιχον σατυρικὸν ποίημα, εἰς Ἀθηναϊκὸν μάλιστα ἰδίωμα, — τὸ ὁποῖον θὰ ἀποφύγωμεν σήμερον — περιωθὲν καὶ μὲ ἀμείλικτον ἀθυροστομίαν ἀναγράφον διαφόρους οἰκογενείας, μίαν πρὸς μίαν, διὰ τοῦ ἐπωνυμικοῦ τύπου τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἐξεπροσώπουν τὰς οἰκογενείας ταύτας.

Τὸ στιχοῦργημα αὐτὸ δημιουργηθὲν εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Σατύρας, τὸ Βουσακί, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Χρηστομάνου. Προσωποποιεῖται δὲ εἰς τὴν σάτυραν αὐτὴν ἐν βαρύτιμον ὕφασμα, τὸ ταρακλί, τοῦ ὁποῖου ἔκαμνον χοῦσι αἱ Ἀρχόντισσαι. Ἀλλ' ὅταν ἐκ τῶν ἔξω τοῦ τόπου ὕφαντουργείων ἦλθε καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ὕφασμά τι ἀπομιμούμενον τὸ ταρακλί, εὐνοτάτων δέ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔσπευσαν νὰ προμηθευθοῦν γυναῖκες καὶ τοῦ λαοῦ ἀκόμῃ, τὸ γνήσιον ταρακλί προσεβλήθη κατὰ τὴν σάτυραν, καὶ ἐθρήνη.

Καὶ ἠρωτήθη δῆθεν τότε.

—Τὶ ἔχεις ταρακλί καὶ κλαῖς;

Καὶ ἀπήντησεν αὐτό.

—Μὲ φοροῦν καλάϊς κακαῖς . . .

Καὶ ἔπειτα σειρὰ ἐπωνύμων : μὲ φορεῖ ἢ τάδε μὲ τὴν τάδε κλπ.

Ἡ κοινωνικὴ αὕτη διαίρεσις τῶν Παλαιῶν Ἀθηναίων διετηρήθη μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως, ἢ ὅποια ὑπὸ τινα ἔποψιν ἐν Ἀθήναις ὑπῆρξε καὶ κοινωνική. Τὰ πάντα μετεβλήθησαν τότε ὡς καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἀκόμῃ ἐμφάνισις τῶν κατοίκων, πρὸ πάντων αὐτή.

Ἐκθαμβοὶ δὲ οἱ πολιορκηθέντες εἰς τὴν Ἀκρόπολιν κατακτηταί, λήγοντος τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1821, εἶδαν τοὺς πολιορκοῦντας αὐτοὺς γνωστούς των Ἀθηναίους μὲ

διάφορον τῆς συνήθους, ἐξωτερικὴν τινα ὁμοιομορφίαν. Καὶ τὸ καλπάζει καὶ ὁ τζουμπὲς τοῦ Ἄρχοντα, καὶ τὸ φέσι τοῦ νοικοκύρη καὶ τὸ κᾶπως διάφορον τοῦ Παζαρίτου, μὲ ὅμοια κοντοβράκια, ἀντικατεστάθησαν τώρα μὲ τὴν σερβέτα (τὸ μαντήλωμα) τῶν ξωτάριδων καὶ μὲ τὴν ὀλιγόπτυχον ποκαμίσαν τῶν συμπολεμιστῶν των χωρικῶν.

Καὶ ἤρχισε τότε ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς τοὺς γύρω τῶν κάτω βράχων συγκεντρωθέντας ἐλευθερωτὰς ἀναγνωριστικὴ συνδιάλεξις, διακοπεῖσα ταχέως ἀλλὰ καὶ ὀριστικῶς εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς πρώτης τουφεκιᾶς ἐναντίον τῶν προαιωνίων τῆς κλασικῆς γῆς ποδοπατητῶν.

Καὶ κατὰ μὲν τὸν Ἀγῶνα ἀνυψώθησαν δικαίως ἐκ πασῶν τῶν τάξεων οἱ γενναϊότεροι καὶ οἱ στρατηγικώτεροι, ἐπίσης, καὶ κατόπιν ἰδίως, οἱ πολιτικώτεροι, ἀλλὰ καὶ οἱ λογιώτεροι: διότι οἱ ἄρχοντες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, «δὲν ἔμπαιναν στὰ μελάνια».

Εἶχον δὲ οἱ νοικοκυραῖοι καὶ περισσότερα ὄλιγὰ μέσα πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων των.

Διὰ τὴν εὐμάρειαν τῶν νοικοκυραίων τῶν Ἀθηῶν ὁμιλοῦν ἐγγλῶττως τὰ ἐρεῖπια τῶν οἰκιῶν των. Ἡ δημοσιευθεῖσα δηλαδὴ, ὄχι πρὸ πολλοῦ, καταγραφὴ τῶν δι' ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας παραχωρουμένων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τὸ 1833 κτήσεών των—ἀντὶ εὐτελεστάτου τιμήματος, τὸ ὅποιον θὰ ἐχρησιμοποιοῦν οὗτοι πρὸς ἀγορὰν ἀποκέντρου ἐδάφους διὰ τὴν νέαν των ἐγκατάστασιν—παρέχει πλήρη εἰκόνα τοῦ ἐκπλήσσοντος νοικοκυριοῦ των.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀριστοκράτας παρατηροῦμεν ὅτι οὗτοι δὲν εἶχον οἰκόσημα, οὔτε ἄλλο τι ἐκ τῶν συνήθων ἐραλδικῶν γνωρισμάτων. Τοιαῦτα ἀπέκτησαν Ἀθηναῖοι ἐκπατρισθέντες καὶ ἀποκατασταθέντες εἰς ἄλλα Ἑλληνικὰ ἐδάφη πρόσφορα πρὸς τοῦτο, καὶ εἰς τὴν ξένην, ἰδίως δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν διὸ εὐρίσκομεν Ἀθηναίους κόμητας τὸν Μάικολαν, τὸν Ταρωνίτην, τὸν Ροῦδην, τὸν Περούλλην, τὸν Λατῖνον, τὸν Κανδήλην καὶ ἄλλους. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἤρχοῦντο οὗτοι γὰρ κοσμοῦσι μὲ τὸν δικέφαλον ἀετὸν τοὺς τάφους των.

Ἡ δὲ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς των ἐμφανίσεως ἐντύπωσις ἀπεικονίζεται ζωηρότατα, εἰς πολύστιχον ποίημα, γραφὲν ἀπὸ Κρητῆ σιχουρογὸν ἱερέα καὶ ἀναφερόμενον εἰς τὸν φόνον τοῦ ἄρχοντος Μιχαὴλ Λίμπονα.

Εἰς αὐτὸ ἐπεισοδιακῶς περιγράφεται ἡ πρὸς τὸν Κισλάραγαν, ὅστις ἤρχε τότε τῆς γονιμοτάτης τῶν πόλεων, ἐμφάνισις πολυαζήθμων πρεσβείας Ἀθηναίων, ἐκλιπαροῦσης τὴν ἀνόρθωσιν τῶν καταπατουμένων προνομίων τῆς πόλεώς των.

Καὶ περιγράφει ὁ ποιητής:

«Ὅσες φορὲς ἐφαίνονταν μπροστά του οἱ Ἀθηναῖοι
σ' ὅλα τὰ γένη καὶ φυλὲς εἰδείκτασιν ὠραῖοι,

εἴκοσι πού νά ἐστάκασιν ἐφαίνονταν σαράντα,
 μέ παλαιὰ φορέματα καθὼς τὰ ἐφέρναν πάντα,
 καί μέ τὰ σκιαδία τὰ ψηλά, πού εἶχαν στό κεφάλι,
 στολιζόντάς τους τὸ κορμί, μέ δόξαν τους μεγάλη.
 Καί μέρος διὰ τὴν εὐμορφιά, μέρος διὰ τὴν σοφίαν
 καί διὰ τὴν εὐπρέπειαν καί διὰ τὴν εὐγενείαν,
 ἂν ἦταν μπρὸς εἰς τὸν κριτὴν χιλιάδες νά κριθοῦσι,
 τοὺς Ἀθηναίους ἔκραζε νά σώσουν νά τοῦ εἰποῦσι
 ἂν εἶχαι παράπονα νά τοὺς ἐλευθερώσῃ,
 κ' ἐκείνων πού τοὺς τυραννοῦν θάνατον νά τοὺς δώσῃ.

Τὰ ἱστορικά γένη τῶν Ἀθηῶν, ἐάν λάβωμεν ὕπ' ὄφιν τὰ ἀπὸ τοῦ 8^{ου} μ. Χ. αἰῶνος μόνον καὶ ἐξῆς γνωσθέντα, ἐμφανίζονται διὰ τῶν περιβοήτων Σαρανταπήχων, ἐξ ὧν, ὡς γνωστόν, δύο Ἀυτοκρατορίσσαι : ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Θεοφανώ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν Ραγκαβάδων.

Προκειμένου δὲ περὶ σειρᾶς ὅλης παλαιοτάτων ἀρχόντων, περιοριζόμεθα, μνημονεύοντες ἐνταῦθα, χάριν τῶν ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἀξιωματῶν αὐτῶν, δύο γένη ἐκβυζαντινοσθέντων ἀλλοφύλων καὶ ἐγκατασταθέντων κατόπιν ἐν Ἀθήναις : τοὺς ἡγεμονικῆς προελεύσεως Ταρωνίτας καὶ τοὺς ἐκ τῶν Λογοθητῶν τοῦ Γενικοῦ Κουρτζικίους, τοὺς ὡς Κουρτζικάδες διαιωνισθέντας ἐν Ἀθήναις.

Ἐπίσης τοὺς ἀξιοσπουδάστους Παλαιολόγους τῶν Ἀθηῶν, διατηροῦντας τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ κατὰ παράδοσιν Γένους των, μέχρι τῶν τελευταίων, τοὺς ὁποίους καὶ ἐγνώρισα, ἀγάμους δὲ παραμείναντας, ὡς μὴ εὐρόντας τοὺς ἀξίους των : τ' ἀδέλφια δηλαδὴ Ἰωάννην καὶ Μαριάνναν Παλαιολόγου.

Ἐπίσης μνημονεύομεν, ἐν παραδείγματι, τοὺς διασήμους Καματηρούς, τοὺς Καρίκηδες, τοὺς Βρανάδες, τοὺς Βουρβάδες, τοὺς Κατηφόρηδες, τοὺς Χειλάδες, τοὺς Καβαλλαρίους, τοὺς, ἐξ Αἰγίνης ἀρχικῶς, Ἀλιώτας (ὡς Μισεραλιώτας διαιωνισθέντας ἐν Ἀθήναις, τοὺς Καλογράνηδες, τοὺς Πλατύποδας, τοὺς Ἀστρακάρηδες.

Ἐκ τῶν τοιούτων ἐπωνύμων διεσώθησαν ἄλλα μὲν εἰς τοπωνυμίας καὶ ἄλλα εἰς κτητορικὰς Μονὰς καὶ Ἐκκλησίας, ἐνῶ ἄλλα ἀκούονται μέχρι τοῦ Ἀγῶνος καὶ ἄλλα πάλιν, τῶν ἐκπατρισθέντων, διασώζονται ἀλλαχοῦ.

Ἄλλ' ἔχομεν καὶ τοὺς διαιωνισθέντας εἰς δίστιχα καὶ εἰς μοιρολόγια.

Ἀπὴν προξενεῖ ἰδίως τὸ ὅτι, ἐφόσον γνωρίζομεν, δὲν περιεσώθη τις ἐκ τῶν Λυκοδήμων, τῶν καὶ ὡς Λύκων φερομένων, κτητορικῆ τῶν ὁποίων ἐκκλησία ἦτο ἡ Σωτήρα τοῦ Λυκοδήμου (ἢ γνωστὴ δηλαδὴ ὡς Ρωσσικὴ τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου).

Δύο ἐπιγραφικὰ χαράγματα αὐτῶν ἐγνώσθησαν, τοῦ Στεφάνου καὶ τοῦ Ἐπιφανίου Λύκων, τῶν ἐτῶν 1044 καὶ 1051 ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ Λυκοδήμοι οὗτοι ἔκρουον τὰς Πύλας καὶ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Τοῦτο ἐν πεποι-

θήσει ἐδέχετο καὶ ὁ Ἰωάννης Σβορώνος, ταυτίζων αὐτοὺς μὲ τοὺς περιφήμους Λυκομήδας.

Εὐθὺς κατόπιν τῶν Λυκοδήμων ἔρχονται χρονολογικῶς οἱ Κανδηλαί, ἐξ ὧν ἴσως οἱ Χαλκοκανδηλαί, οἱ καὶ Χαλκοκονδύλαι.

Παραλείπων δὲ τὴν ἀναγραφὴν Ἀρχοντικῶν τινῶν γενῶν, τῶν ὁποίων ἐπίϋσι μέχρι τῆς σήμερον ἀπόγονοι, ἐπαληθεύω ὑποδειγματικῶς δύο ἐκ τῶν διαιωνισθέντων εἰς δίστιχα καὶ μοιρολόγια.

Καὶ τὸ μὲν δίστιχον ἀναφέρεται εἰς αἴτησιν γάμου, τοῦ μόνου ἀπομείναντος τότε κατοίκου τοῦ Πειραιῶς, τοῦ Γάλλου Καῦράκ, μετὰ τῆς ἐγγονῆς τοῦ Ἀθηναίου Ἀρχοντος Ἀστρακάρη, κόρης δὲ Μαιμωνᾶ (ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις διακλαδώσεως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ οἴκου).

Καὶ λέγει τὸ δίστιχον, μετὰ τινος ὑπολανθανούσης ἴσως ἐκπλήξεως, διὰ τὸ τόλμημα τοῦ γαμβροῦ :

«Κυρά Μαργιὸ τοῦ Μαιμωνᾶ κ' ἐγγόνι τ' Ἀστρακάρη!
μουσιοῦ Κυράς σὲ ζήτησε γυναῖκα νὰ σὲ πάρῃ. . . .»

Εἰς δὲ τὸ μοιρολόγι θρηνεῖται ὁ νεαρὸς Λιναρδός, ἐκ μητρὸς μὲν Ταρωνίτης (τῆς περιπετειώδους αὐτῆς καὶ κατὰ τοὺς Τουρκοβενετικούς ἀκόμη πολέμους οἰκογενείας, τῆς συνυφανθείσης καὶ μὲ τοὺς Χαλκοκονδύλας καὶ τιμηθείσης μὲ τίτλους καὶ μὲ ἀξιώματα Βενετικά) ἐκ πατρὸς δὲ Καπετανάκης, τῆς φιλομονοσταίτης ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τῶν Ἀθηνῶν. (Ταύτης κτητορικὴ ἐκκλησία ἦτο ἡ κατὰ τὴν σημερινὴν ὁδὸν Ποικίλης Ἁγία Κυρά, ἧς περιεσώθησαν δύο μόνον ὀγκόλιθοι ἐκ τοῦ ἱεροῦ της, ἐντὸς κηπαρίου, καὶ ἐν παρεξηγημένον ἅγιασμα εἰς τὸ νεώτατον ἐξωτερικὸν τῆς οἰκίας τοίχωμα).

Καὶ θρηνοκραυγάζει τὸ μοιρολόγι :

«Ἀνοιξτε τὴν Ἁγιά Κιουρά, κί' ἀνάψτε τὰ καντήλια,
τὸν Λιναρδάκη φέρουσι μὲ τὰ χρυσᾶ μαντήλια.
Κατακαῦμένη μάνα του Καρού τοῦ Ταρωνίτη!
ἀρχοντοταρωνίτισσα τοῦ Κουτρικᾶ ἐγγόνι!
Τί σὲ φελάει ἡ ἀρχοντιά καὶ τῆς γενιᾶς καμάρι;
γιατὶ ἀργεῖ, δὲν ἔρχεται καὶ σένα νὰ σὲ πάρῃ,
ἀφοῦ ὁ χάρος σ' ἄρπαξε τὸ ζηλεμένο γόνο,
νὰ βγῆς ἀπὸ τὰ βάσανα καὶ τὸν μεγάλον πόνο;
Καὶ σὺ ἄρχοντα κύρη του, Σπύρο Καπετανάκη κλ.»

Σημειωτέον ὅτι εἰς τοὺς παλαιὸς Ταρωνίτας, τοὺς συγγενέοντας καὶ μὲ Ἀυτοκράτορας, ὑπάρχει πλὴν τοῦ Πατρικίου Κρικορικίου καὶ τῆς Παγκράτιος!

Ἄλλ' εἰς τὸ μοιρολόγι μνημονεύεται καὶ ὁ πρὸς μητρὸς πάππος τοῦ Λιναρδάκη, ὁ Κουτρικᾶς.

Τῆς οἰκογενείας ταύτης, τῶν Κουτρικιάδων περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἐκ θηλυγονίας μόνον ἀπόγονοι. Τοῦ δὲ τάφου τοῦ πάππου Δινάρδου Κουτρικῆ τὸ ἐνεπίγραφον μάρμαρον, διαφημίζον τὴν «εὐγενῆ ἐξ εὐγενῶν» προέλευσίν του, κοσμούμενον δὲ καὶ διὰ τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ, ἀπόκειται σήμερον εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον, ὅπως καὶ τὸ ἐκ Καισαριανῆς ἐπιτύμβιον ἄλλου ἱστορικοῦ γένους τῶν Ἀθηναίων.

Παράδοξος δὲ εἶναι ἡ ἐπωνυμικὴ περιπέτεια τοῦ ἐπιφανοῦς ἀντιπάλου τοῦ Κοραῆ Παπαγιώτου Κουτρικῆ. Οὗτος, μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν Βυζαντινὴν τοῦ ἐπωνύμου του αἴγλην—εἶχον πολλοὶ αἰῶνες παρέλθει ἀπὸ τὴν δρᾶσιν τοῦ τρομεροῦ Ἀρμενίου Κουτρικίου, τὸν ὁποῖον μνημονεύουν καὶ οἱ συνεχίσαντες τὸν Θεοφάνην—ἀνήλθεν, ὁ ἀντικοραϊκὸς οὗτος Κουτρικῆς, μέχρι τῆς αὐτοθυσίας τοῦ Κόδρου. Μετέτρεψε δηλαδὴ τὸ ὄνομά του εἰς Κοδρικῆν. Ἀλλ' οὔτε Κουτρικῆς ἦτο ἐκ πατρὸς, ἀλλὰ Κατζημιέρης, οἰκογενείας ἄλλως ἐγκρίτου τῶν Ἀθηναίων, ἀπὸ τῆς φραγκοκρατίας ἀκόμη, ὡς φαίνεται, ἀκμαζούσης.

Προκειμένον δὲ περὶ τοῦ Κοινοτικοῦ συστήματος τῶν Παλαιῶν Ἀθηναίων, πρῶτος ὁ Νικόλαος Μοσχοβάκης διετύπωσε εἰς ἔργον του τὴν ἀλήθειαν, ὅτι κατ' ἐξαιρέσειν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχεν ὀλόκληρος προνομιούχος τάξις διοικοῦσα τὰ Κοινά.

Ἀληθῶς: ἡ τάξις αὕτη, χαρακτηριζομένη πάντοτε ὡς Δωδεκάς, συνεπληροῦτο ἐκάστοτε, λόγῳ τῆς μειώσεώς της—συνεπεία ἐκπαιρισμῶν ἢ κοινωνικῶν, ἰδίως οἰκονομικῶν, ἐκπτώσεων—καὶ δι' ἐγκρίτων ἀνδρῶν προσφευγόντων ἐξ ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν.

Ἐκ τῆς δωδεκάδος δὲ ταύτης ἐξελέγοντο κατὰ κανόνα τρεῖς δι' ἕκαστον ἔτος Δημογέροντες, διὰ τῆς ψήφου πάντων τῶν ἐγγεγραμμένων εἰς τοὺς φορολογικοὺς καταλόγους τῶν κατακτητῶν Ἑλλήνων τῶν Ἀθηναίων.

Ἐντυχῶς περιεσώθησαν πρακτικῶς τινὰ τῶν ἐκάστοτε κοινοτικῶν ἐκλογῶν, φέροντα καὶ τινὰς διατυπωθέντας, ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς τὰ Νοταρικὰ ἔγγραφα, καὶ κληροδοτηθέντας ἀπ' αἰῶνων ἀρχαιοφανεῖς τύπους.

Ἐξετάζοντες τώρα τὰ τῆς γλώσσης τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων περιοριζόμεθα σημειοῦντες ὅτι, περὶ τοῦ τόσον κατηγορηθέντος ἐξ ἐπιπολαιότητος καὶ ἀρχαιοπληκτικῆς προκαταλήψεως γλωσσικοῦ ἰδιώματος τούτου, διετύπωσαν ἐπιγραμματικῶς τὴν ἀσφαλῆ γνώμην των, ἐξ ἀντιστοιχίας πρὸς τὰ ἐν Ἰταλίᾳ, οἱ ἐν Ἀθήναις Καπουτζίνοι τοῦ Λυσικρατείου, ἀποφανθέντες ὅτι, ἀπὸ πάσας τῶν τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος, ἀρίστη εἶναι «ἡ γλῶσσα τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸ στόμα τῶν Ναυπλιέων». Εἶχον δηλαδὴ εἰς τὴν προφορὰν συμφώνων τινῶν οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοι κάποιαν τραχύτητα, κληροδοτηθεῖσαν ὑπὸ τῶν αἰώνων, καὶ τραγουδιστικὴν διαστολὴν εἰς τὰς ἀσυναϊρέτους καταλήξεις, ὡς καὶ ἰδιοτυπίαν εἰς τὰς διφθόγγους. Τὸ δὲ ὑψίλον τὸ ἐπρόφερον, κατὰ

κανόνα ἄνευ ἐξαιρέσεως, ὡς τὸ γαλλικὸν υ. Ἡ πρόφορὰ τῶν *Ναυπλίεων*, κατὰ ταῦτα, φαίνεται ὅτι ἦτο ὁμάλωτέρα.

Τὸ δὲ Λαιογραφικὸν σύνολον τῶν *Παλαιῶν Ἀθηναίων*, ἀποτελούμενον ἀπὸ ἐξαιρετικῆς σημασίας θησαύρισμα, ἠκολούθει μὲν τὰς συνήθεις διαιρέσεις εἰς ἔθιμα, προλήψεις, δεισιδαιμονίας, δοξασίας καὶ παραδόσεις—περιφήμους τοιαύτας—ἀλλ' εἶχε καὶ ὅλως προσιδιαζούσης μορφῆς καὶ διατυπώσεως ὑποδείγματα, εἰς ἄσματα, δίστιχα (τὰ κοντοσύλλαβα λεγόμενα), μυστηριώδεις προσφωνήσεις, ἐπωδᾶς, αἰνίγματα, παροιμιώδεις φράσεις, ἐνθᾶς καὶ ἀράς. (Προκειμένον ἐν τούτοις περὶ ἀρῶν δὲν πρέπει νὰ παραμείνῃ ἀπαρατήρητος ἡ φοβερὰ κατὰ τῆς γραίας, ἡ ὁποία, ξεστηθιασμένη, ἀνέβαινε ἐπάνω εἰς σιδηροσιτάν—εἶδος τρίποδος—καὶ κατηρᾶτο στροφομένη πρὸς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος).

Ἄλλ' ἔχομεν καὶ τελετουργικὰ ἔθιμα, τὰς διαπομπεύσεις. Ἡ πομπὴ ἤρχιζεν ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ διαπομπενομένου προσώπου καὶ κατέληγεν εἰς τὸ ἄνωθεν τοῦ *Λιονυσιακοῦ Θεάτρου*, γηλόφου τότε, χορηγικὸν μνημεῖον, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ *Λιονύσου*.

Προφανὲς εἶναι ὅτι πρόκειται καὶ περὶ βακχικῆς τιμῆς ἀπηχίσεως. (Ἡ παράδοσις κατὰ ταῦτα ἐγνώριζε τὸ θέατρον τοῦ *Λιονύσου* πολλὴν πρὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπεμβάσεως).

Ὡς πρὸς δὲ τὰς δοξασίας ἀρκούμεθα εἰς μίαν, ἀλλὰ παράδοξον τοιαύτην, ἣτις ἐσηρηθετεῖτο πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἀπειλούσης τὴν πόλιν πανώλους (θανατικοῦ), λόγῳ τῆς ἐμφανίσεώς της εἰς γειτονικὴν χώραν, ὅτε ἐξετελεῖτο ἡ περιχάραξις μαγικοῦ κύκλου πέριξ τῆς πόλεως μετὰ τῆς ἐξῆς πομπικῆς λιτανείας:

Προηγούντο τὰ ἐξαπτέρυγα καὶ οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἁγίου *Χαράλαμπος*, εἶπετο δὲ κοιτᾶριον, φέρον ὡς φλάμπουρον τὸ ποκαμισάκι τοῦ ἀντιπαραβολικοῦ αὐτοῦ Ἁγίου. Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τὸ ἔχον κατασκευάσει ἐντὸς μῆος ἐσπέρας 40 γυναῖκες μονοστέφανοι (ἐξεκούκκιζαν δηλαδὴ τὸ βαμπάκι, τὸ ἔγνεθαι καὶ τὸ ὕφαιναν, εἰς ὀρισθέντα πρὸς τοῦτο ἐργαλεῖον). Μετὰ τὸ σῆμα αὐτὸ τοῦ Ἁγίου, εἶπετο ἐν μικρὸν ἄροτρον πρὸς τοῦτο κατασκευασθέν, τὸ μέλλον νὰ χαράξῃ τὸν κύκλον, τὸ ὁποῖον ἔσταν δύο δαμαλάκια. Κατόπιν ἐβάδιζαν σιγὰ σιγὰ καὶ σιωπηλὰ δύο γραῖαι κρατοῦσαι ράβδον, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχαν περάσει τὸν χαλκᾶν ἐνὸς μικροῦ λέβητος (λεβέτι), μέσα εἰς τὸν ὁποῖον ὑπῆρχαν τὰ μαυτολόγια, εἶποντο δὲ εὐθὺς κατόπιν οἱ Ἀθηναῖοι τῆς πόλεως. Περαιτουμένον τοῦ μαγικοῦ κύκλου διὰ τῆς ἀφίξεως τῶν λιτανευόντων εἰς τὸ σημεῖον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξεκίνησαν, συνηθροίζοντο ὅλοι γύρω ἀπὸ ἓνα βαθὴν λάκκον διανοιχθέντα ἀπὸ τὴν προηγουμένην ἡμέραν. Μέσα εἰς τὸν λάκκον αὐτὸν ἐρρίπτετο τὸ λεβέτι μὲ τὰ μαυτολόγια καὶ τὸ ἄροτρον. Εὐθὺς δὲ τότε προσερχόμενοι δύο σφαγεῖς ἀπεκεφάλιζαν τὰ δαμαλάκια, τὰ ὁποῖα ἔρριπταν καὶ αὐτὰ ἐντὸς τοῦ λάκκου καὶ ἐκάλυπταν τὰ πάντα μὲ τὸ χῶμα του. Ἔστησαν τέλος ἓνα ἀναμνηστικόν, καὶ θαναμα-

τουργόν ἐφεξῆς διὰ τοὺς πυρετοὺς ἰδίως καθιστάμενον, κολωνάκι καὶ ἔφρευγαν.

Τοιαῦτα κολωνάκια περιεσώθησαν δύο: τὸ πρὸς τὰ Μεσημβρινὰ κοιλώματα τῆς Ἀκροπόλεως, κατὰ τὴν σημερινὴν δὲ ὁδὸν Μισεραλιώτου, διὰ τὸ ὅποιον σφύζεται καὶ ἄλλη τις, ἀβάσιμος ὄμως, παράδοσις, καὶ τὸ παρὰ τὴν Δεξαμενὴν, τὸ ὀνοματίσαν καὶ τὴν συνοικίαν Κολωνάκι. Ἄλλα δύο, σφύζόμενα καὶ κατὰ τὸν Ἀγῶνα, κατεστράφησαν κατόπιν, τὸ μὲν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν Ἀνακτόρων, τὸ δὲ κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς. Ὑπ' αὐτὸ εὐρέθησαν σῶα καὶ τὸ ἄροτρον καὶ τὸ λεβέτι τῶν ματολογίων.

Τί δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς δοξασίας τῆς μεταδοθείσης, ὅπως καὶ ἄλλαι, καὶ εἰς τοὺς Τούρκους, συντελεσάσης δὲ εἰς τὴν διάσωση τῶν κίωνων τῶν ἀρχαίων ναῶν, ἂν μὴ καὶ τῶν ναῶν αὐτῶν;

Ἐπρέσβευον δηλαδή, ὅτι οἱ κίονες καλύπτουν ἐπιδημίας, ταφείσας κάτω ἀπὸ αὐτοὺς, ὑπὸ μυστηριωδῶν δυνάμεων, εἰνοϊκῶν πρὸς τὴν πόλιν.

Ἄλλοίμονον! τί ἔπαθεν ὁ δυστυχησμένος ὁ Βοεβόδας Μουσταφᾶς.

Προκειμένου δηλαδή νὰ ἰδρῶσῃ οὗτος τὸ μολυβδοσκεπές του ποτὲ Τζαμί, τοῦ Κάτω Παζαριοῦ (εἰς τὸ Μοναστηράκι) ἐκρήμισε ἕνα κίονα τοῦ Ὀλυμπείου καὶ τὸν μετέβαλεν εἰς ἀσβέστην. Μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς οἰκοδομῆς προσεκάλεσε τρεῖς σοφοὺς, ὅπως διαφημίζει ἢ σφύζομένη ἐπιγραφή, διὰ νὰ ἐξαγγείλουν αὐτοὶ τὴν χρονολογίαν τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἔργου του. (Σημειωτέον ὅτι ἀπηγορεύετο ἢ ἀναγραφὴ χρονολογίας εἰς τέμενος). Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐχάραξαν τότε εἰς κιονά τινα τοῦ Ὀλυμπείου τὴν ἀπλήν, ἀλλὰ πολυσήμαντον, ταύτην καὶ μόνην ἐπιγραφὴν.

«27 Ἀπριλίου 1753 ἔρριξε τὴν κολῶνα!»

Ἄλλ' ἢ πανόλης, τὴν ὁποίαν τὰ στοιχεῖα ἀπ' αἰῶνων εἶχαν καταχώσει εἰς τὸν χῶρον τοῦ Ὀλυμπείου καὶ ὑψώσει ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς ἕνα ἀπὸ τοὺς κίονας, τὸν κρημνισθέντα τότε, (ὅσοι κίονες τόσαι ἐπιδημῖαι ἦσαν ἐκεῖ θαμμένα) ἐλευθερωθεῖσα τώρα, διεχύθη εἰς τὴν πόλιν ὠρτισμένη, οἱ δὲ κάτοικοι, Τούρκοι καὶ Ἕλληνες, ἔδιωξαν τότε ἐξευτελιστικώτατα τὸν Μουσταφᾶν, ὡς παραιτίον τοῦ κακοῦ, καταφυγόντα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ εὕρῃ τὸ δίκηο του.

Ἰδιαίτερος ὀφείλομεν νὰ μνημονεύσωμεν τὰ Ἀθηναϊκὰ παραμύθια. Ἀρκεῖ ἔν καὶ μόνον ἐκ τῶν πολλῶν: «ὁ Πολυφουμισμένος Δράκος», ὁ Πολύφημος Κύκλωψ μὲ ἄλλους λόγους, διὰ νὰ καταδείξῃ τὴν ἀδιάσπαστον παράδοσιν τοῦ Τόπου.

Τί δὲ νὰ εἴπωμεν τέλος περὶ τοῦ εἰδικοῦ λαογραφικοῦ θησαυροῦ, τὸν ὅποιον ἀποτελοῦν τὰ ἔμμετρα παραμύθια, αἱ Ἀθηναϊκαὶ δηλαδή παραλοαί; (ἕρος σημαίνων καθ' ἡμᾶς γλωσσικῶς, ὅ,τι καὶ τὸ παραμύθι).

Ἐκ τῶν παραλοῶν αὐτῶν, ἄλλαι εἶναι μικτοῦ τύπου (δηλαδή, ἐνῶ ἡ γοργὴ ἀφηγεῖται τὸ παραμύθι τῆς εἰς πεζὸν λόγον, ἔξαφνα, ὡς οἰστορηλατηθεῖσα, τὸ συνεχίζει

ἐμμέτρως). Ἐπιπλέον δὲ ἐκ τῶν παραλοῶν αὐτῶν, (τινὲς τῶν ὁποίων ἐχρησίμευσαν καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν λεπτολόγων καὶ ἀηδῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, στιχογραφικῶν παραληρημάτων τῶν σχετικῶς λογίων στιχογραφῶν) εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἔμμετροι ὡς λ.χ. ὑποδειγματικῶς ἢ ἐξῆς :

Ἐκαθόμουν κ' ἔπλεχα τοῦ Πόθου μου γαϊτάνι,
γαϊτάνι χρυσογάιτανο, χρυσῆ μανικοθήκη.
Βλέπω τὸν νιὸν ὅπ' ἔρχεται σιὰ μαῦρα φορεμένος.
Μαῦρα φορεῖ, μαῦρα κρατεῖ, μαῦρο ν' καὶ τᾶλογο του.
μαῦρο καὶ τὸ γεράκι του καὶ τὸ λαγωνικό του
Νὰ τὸν εἰπῶ βέργα λιγνή, βέργα ν'αὶ καὶ τσακίζει,
νὰ τὸν εἰπῶ κληματαριά, ἔχει τὸ κλῆμα κόμπους κλ.»

(Εἶμαι βέβαιος, ὅτι κάποτε ἢ ἀνεπηρέαστος Ἐπιστήμη θὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ Ἀθηναϊκὸν ἔδαφος ὡς ἐξόχως ἀναδακρῦζον τὸ ἀθάνατον αὐτὸ ἀποστάλαγμα τῆς ἀρχαίας ἐμπνεύσεως).

Ἄλλὰ μετὰ τῆς λαογραφίας συνδέεται καὶ ἡ ἔλευθέρα μουσικίη.

Καὶ τὰ μὲν παλαιὰ κείμενα βεβαιώνουν τὴν μουσικότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐφωνίαν τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων. Ἐχουν ὅμως νὰ ἐπιδείξουν οὗτοι : τὸν Γεώργιον Κουτρικῶν, τὸν χαρακτηριζόμενον καὶ εἰς μουσικοὺς σχετικοὺς κώδικας πάντοτε ὡς Ἀθηναῖον, ἀλλ' ἴσως καὶ τινὰ ἐκ τῶν Ἀθηναίων Παλαιολόγων.

Αὐτὸ τοῦλάχιστον ἐξάγομεν ἐκ σχετικοῦ στίχου τοῦ ἐν Βενετίᾳ Κρητὸς ἱερέως στιχογράφου :

«ὦ μουσικέ μου Κουτρικᾶ καὶ σὺ Παλαιολόγε!»

Ἄλλὰ κυρίως ἔχουν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἐπιδείξουν τὸν Θεοφάνην Καρίκη, τὸν κατόπιν Πατριάρχη, μουσικὸν συγγραφέα καὶ συνθέτην θρησκευτικῆς μουσικῆς, ἀλλ' ὡς φαίνεται καὶ θύραθεν τοιαύτης.

Καὶ προκειμένου μὲν περὶ θρησκευτικῶν μελωδιῶν τοῦ Καρίκη σημειοῦμεν λ.χ. τὰ Κεκραγάγια του κατ' ἤχον : ἐωθινὰ καὶ χειρῶν βικά, ἀλλὰ καὶ ἄλλα του ἔργα, τὰ ὁποῖα τὸν ἔταξαν εἰς τὴν σειρὰν τῶν διατρεπῶν μελογράφων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν.

Διὰ τὰ θύραθεν ὅμως ἄσματά του, συνδεόμενα καὶ μὲ τὴν καταπλήττουσαν, μελωδικὴν ἀλλὰ καὶ ἰσχυροτάτην φωνὴν του : — «ἐρράιζε καὶ τὰ τζάμια» — ἀκούομεν τὴν διαιωνίσασαν τὰ προσόντα αὐτοῦ ταῦτα παράδοσιν, ἀπὸ τοῦ 16^{ου} αἰῶνος καὶ ἐξῆς. Κατ' αὐτήν : ὁσάκις οὔτος, πρὶν ἱερῶθῃ, ἐτραγουδοῦσεν εἰς «Τὰ—Ὀῦ» τοῦ Πεντελικοῦ (ἔπου κατὰ προτίμησιν μετέβαινε μετὰ φίλων του ἐκδρομέων) ἀπὸ τοὺς πέριξ ὄρουμους κατήρχοντο τὰ θηρία νὰ τὸν ἀκούσουν. Τὰ δὲ ἀηδόνια τῆς ρεμματιᾶς ἐξελαργγγιάζοντο ἀπὸ τὸ πείσμα των. Διαισθάνομαι δὲ ὅτι τὸ περίφημον παλαιὸν Ἀθηναϊκὸν τραγοῦδι «ἔλα ἔλα» ἴσως νὰ εἶναι ἰδικόν του μελοῦργημα.

Ἡ φυλετικὴ ὁμοιομορφία τῶν Ἀθηναίων τῆς πόλεως παρὰ τὰς ἐκάστοτε εἰς αὐτὴν κατ' ἄτομα προσφυγὰς, καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας μέχρι τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἀγῶνος, ὠφείλετο: εἰς τὴν γεωγραφικὴν τῆς θέσιν, καθιστῶσαν δυσχερῆ τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὴν συναφῆ ἐπικοινωνίαν καὶ ἐπιγαμίαν: εἰς τὴν σχετικὴν πνευματικὴν, κοινωνικὴν, κοινοτικὴν καὶ οἰκογενειακὴν τῆς ὑπεροχὴν: εἰς τὰ περιτειχίσματα καὶ περιμανδρώματα τῆς, καὶ εἰς αὐτὰ τέλος τὰ φυσικὰ ἐρείσματά τῆς: τὰ κεκλιόμενα δηλαδή τὴν πεδιάδα τῆς, κατὰ τὸ πλεῖστον, βουνά τῆς καὶ τὰ φιλοῦντα τὰς ἀκτὰς τῆς κύματα.

Προκειμένου τώρα περὶ τῆς πλειάδος τῶν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν διαλαμψάντων λογίων μνημονεύομεν ἐν πρώτοις τοὺς τέσσαρας Ἀθηναίους Πατριάρχας: τὸν εὐθύς μετὰ τὸν ἱστορικὸν καὶ τὸν ἀνθρωπιστὴν Λαόνικον καὶ Δημήτριον Χαλκοκονδύλας ζήσαντα Ἀθηναῖον Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Ἰωακείμ τὸν Πάνν, τοὺς δύο κατόπιν Πατριάρχας Ἱεροσολύμων Παρθένιον Γερένην καὶ Ἐφραῖμ καὶ τέλος τὸν λαμπρὸν ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἀτυχίᾳ, τὸν προμνημονευθέντα δηλ. Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Θεοφάνην Καρίκην. Πλησίον αὐτοῦ εἶναι ἡ ἱεραρχικὴ θέσις τοῦ φωτοδότου ἐν τῇ Ἀνατολῇ περιφύημον Ἀθηναῖον Μητροπολίτου Καισαρείας Γρηγορίου, ἐκ μητρὸς μᾶλλον Γαλανοῦ. Παραλείποντες δὲ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Καρίκη κατὰ τὴν νεότητά του, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησαν κατόπιν οἱ ἐχθροὶ του, παραστήσαντες αὐτὸν ὡς προσευχηθέντα ἀπὸ τοῦ ὕψους μναρῆ, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ μὴ ἀναγράψωμεν τὴν παροιμιώδη φράσιν:

σκούπισε, κατάβρεξε ὁ Πατριάρχης ἔρχεται!

ἢ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὴν ἄφιξιν τοῦ Πατριάρχου Γενέρη εἰς Ἀθήνας, ὅπως, γέρον ἤδη αὐτός, ἐπισκεφθῆ τὴν πάσχουσαν μητέρα του, ζητοῦσαν δὲ σόνει καὶ καλά νὰ τὸν ἰδῆ.

Ἄλλ' ἀφοῦ σταθῶμεν, ὅπως ἀποθανιάσωμεν τὸν σοφὸν καὶ φιλόσοφον Ἀθηναῖον τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, τὸν πολλὴν Κορδαλλέα, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ὑπερηφανευθῶμεν δι' ἓνα Ἀθηναῖον διδάσκαλον: τὸν Ἀργυρὸν Βεγαλδῆν, ὅστις, πρὶν ἀκόμη περιβληθῆ μὲ Βενετικὰς τιμάς — διότι διεκρίθη καὶ ὡς πολεμιστῆς — ἔγραψε τὴν περιώνυμον εἰς ὕψος καὶ πολύτιμον ἱστορικῶς ἔκκλησιν πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, ἐξαιτούμενος τὴν μεσολάβησίν του, ὅπως ἐπιτραπῆ εἰς τοὺς περισιωθέντας φυγάδας Ἀθηναίους νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἐρημωθεῖσαν πόλιν των. Ἐν τῇ ἐκκλήσει δὲ ταύτῃ μετ' ἄλλων δεινῶν: τοῦ λοιμοῦ, τῆς σιτοδείας καὶ τῆς πυρπολήσεως τοῦ Ἐλαιῶνος, διεκτραγωδεῖ οὗτος καὶ τὸν ὄλεθρον, ὃν ὑπέστησαν οἱ πρὸς τὴν Σαλαμίνα πλεύσαντες φυγάδες, ἐμπροσθέντες εἰς τὰς χεῖρας πειρατῶν.

Γράφει δὲ τοιαῦτα:

«Καὶ θάλαττα ἐπάγει ληστικὰς Βαρβάρων τριήρεις, δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ και-

νῶν σπέρματα δακρῶν ἐπφαζούσας. Καὶ ἦν αἰγιαλὸς Σαλαμῖνος θορόβω τότε θρηνώδει κατάδουπος. Μητέρες κούσσαι δύστηνοι ἄωρὶ τὰς ὠδῖνας ὑπέμενον τῆς γονῆς, καὶ νήπια μητέρων ἐπικουρίαν ψελλιζούσας φωναῖς ἐπικαλοῦντα, κατηδαφίσθησαν πέτραις, καὶ τυραννικῆς ἀκολασίας, νεάνιδες ἀκμάζουσαι, γεγόνασι θῦμα δεινόν. Καὶ οἱ λαμπρῶς γεγηρακότες δούλειον ἔσχον τῆς ζωῆς τὸν ἐπίλογον».

Ἄν εἶναι δυνατὸν οὔτε πρέπον νὰ παραθέσωμεν σήμερον τὸν κατὰ τὸ πλεῖστον πλήρη κατάλογον ἡμῶν τῶν λογίων Ἀθηναίων κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, παραταθεῖσαν, ὡς γνωστὸν, ἐν Ἀθήναις μέχρι καὶ τοῦ 1833 ἔτους.

Πολλὰ δὲ θὰ εἶχε νὰ εἶπη τις ἐκ τῶν σχετικῶς παλαιότερων, λ.χ. διὰ τὸν Φραγκίσκον Τρίμην, διὰ τὴν σειρὰν τῶν Μπενιζέλων, διὰ τὸν Πριγγελέα, (Πρίγγουλα, διὰ τὸν ἰνδολόγον Ιαλανόν, διὰ τὸν Ναθαναήλ Χύχαν (ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται καὶ ὡς Χὺξ) καὶ δι' ὅχι ὀλίγους ἄλλους.

Ἄλλὰ πῶς νὰ λησμονήσωμεν τὸν πτωχὸν ἱερομόναχον Δαμασκητόν;

Αὐὸ ξένου εὐρισκόμενοι εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπεφάσισαν περὶ τὸ ἔτος 1669 νὰ γνωρίσουν τὸ διδασκτικὸν σύστημα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐπεσκέφθησαν ἐν γραμματοδιδασκαλεῖον, περιγραφόμενον μὲ ἀρκετὴν λεπτομέρειαν εἰς γνωστὸν σύγγραμμον τότε κείμενον. Ὁ διδάσκαλος ὅχι μόνον εἶχεν εἰδοποιηθῆ περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐπισκέψεως ταύτης, ἀλλ' εἶχε καὶ προετοιμασθῆ, ὥστε νὰ παραθέσῃ καὶ πρόγευμα εἰς τοὺς ξένους, προσκαλέσας μάλιστα καὶ δύο καλογῆρους φίλους του: τὸν ἱερομόναχον Δαμασκητόν καὶ ἓνα ἄλλον.

Κατὰ τὸ πρόγευμα οἱ ξένοι κατεμέμφοντο τοῦ Τύπου ὀμλοῦντες μεταξύ των ἰταλιστί, διὰ νὰ μὴ γίνονν δὲ ὅπωςδήποτε καταληπτοὶ καὶ λατινιστί.

Ἄλλ' ὁ φίλος τοῦ διδασκάλου Δαμασκητός ἦτο καὶ γλωσσομαθῆς καὶ σοφὸς ἄνθρωπος· ἀπεφάσισε δὲ νὰ προσποιηθῆ τὸν μωρόν. Ὅταν δὲ ὁ ὀμλητικώτερος τῶν ξένων στραφείν πρὸς τὸν Δαμασκητόν καὶ τοὺς λοιποὺς εἶπε: «Ξέρετε; πατριώτης σας ἦτον κάποιος Ἀλκιβιάδης καὶ κάποιος Θρασύβουλος καὶ ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων...» Τότε ὁ Δαμασκητός τὸν ἠρώτησεν, ἂν αὐτοὶ ποὺ ἀναφέρει ἦσαν καλοὶ Χριστιανοὶ καὶ ἂν ἤξιζαν ὅσον ὁ Ἀθηναῖος φίλος του Πουλημένος Ζαρχῆς! Ἐγὼ δὲ οἱ ξένοι ἐκάγχαζον, ὁ Δαμασκητός ἀπορρίψας τὸ προσωπεῖον εἶπε πρὸς αὐτοὺς τοιαῦτα: ὅστις σήμερον ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν περὶ ὑπάρξεως καὶ μόνον ἀγῶνα ἔχει ὡς ἐφόδια τὰ προτερήματα αὐτῶν ποὺ ἀνεφέρατε καὶ μὲ τὴν σύνεσιν ἀκόμη τοῦ Φωκίωτος, θὰ εἶναι τόσον μωρός, ὅσον σοφὸς ἦτο ὁ Σωκράτης. Οἱ ξένοι ποὺ μᾶς ἐλεηνολογοῦν κάθε τόσον, θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ μὴ περιορίζωνται εἰς λόγους, ἀλλὰ νὰ μέμφωνται τοὺς κάμνοντας κακὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας των Ἐθροπαίους καὶ ἐγκαταλείποντας τοὺς Χριστιανοὺς ἔρμαιον τῶν Βαυβάρων. Ἡμεῖς μὲν, λέγει, εἴμεθα ἀμαθεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἰδιοὶ σας εἶναι ἡμιαθεῖς· διότι ἄλλως θὰ ἐγνώριζαν ὅτι καὶ

μετά τὴν ᾠδωσιν οἱ Ἕλληνες φρυγάδες σᾶς ἀνεγέννησαν, ἀγνοοῦντας καὶ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην.

Καὶ παρέθεσεν εἰς αὐτοὺς τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων «ἀνθρωπιστῶν» ἀπὸ τοῦ Πλήθωνος καὶ ἐξῆς, τινὰ τῶν ὁποίων καὶ μεταδίδει ὁ παρὰ τῶν Καπουτζίνων καλῶς ὁπωσδήποτε μαθὼν τὰ διαμειφθέντα τότε συγγραφεύς. Ἄλλ' ὠμίλησεν ὁ Λαμασκηνὸς καὶ διὰ τὴν κατόπιν δρᾶσιν τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἐξακολουθοῦν ἐν τούτοις, ὡς εἶπε, νὰ ἐκπαιδεύονται καὶ κάποτε θὰ διαλάμψουν πάλιν. Ἦλεγξε δὲ καὶ τὴν σταδιοδρομίαν τῶν ἀνωτέρων σπουδῶν τῆς Εὐρώπης, τὴν μὴ στηριζομένην ἐπὶ Ἑλληνικῶν βάσεων, καὶ ἀνέπτυξε τὴν σύγχρονον ἱστορίαν, ἰδίως τῆς Ἀνατολῆς, δογματίζων τέλος ὅτι «τίποτε δὲν ἀναμένουν οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Φράγκων».

Καὶ οἱ ξένοι ἔφηναν τότε εὐχαριστήσαντες διὰ τὴν φιλοξενίαν τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μάθημα τὸν Λαμασκηρόν.

Μετὰ τῶν λογίων ὅμως συνδέονται βεβαίως καὶ οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν ἐντοπισμὸν τῆς παιδείας ἐν Ἀθήναις, τὸ μὲν δαπανῶντες πρὸς ἔκδοσιν συγγραμμάτων τὸ δὲ ἰδρύοντες Σχολὰς καὶ προικοδοτοῦντες μάλιστα αὐτάς.

Ἄλλὰ ταῦτα ἀποτελοῦν ἄλλο θέμα ἐργασίας.

Πρὸς διατήρησιν ὅμως τῶν προνομίων τοῦ Τόπου καὶ ἀπαλλαγὴν τοῦ ἀπὸ ἀφορῆτως πειστικὸς οἰκονομικὸς ὑπαλλήλους, ὅχι ὀλίγοι Ἀθηναῖοι, ἀπεσταλμένοι, μετέβαιναν ἀλλεπαλλήλως εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν μετὰ τῶν κοινοτικῶν χρημάτων ἐδαπάνων καὶ τὰ ἰδικά των, χάριν τῆς πατριδος των, ἄλλοι δὲ διεκινδύνεον, ἄλλοι ἐξηφανίζοντο καὶ ἄλλοι ἐφρονέοντο.

Προκειμένον περὶ τῆς πρώτης κατηγορίας ἀναφέρομεν Ἀθηναῖον τινα ἐκ τῶν Παλαιολόγων-Παχυμέρηδων. Ἐχων δηλαδὴ οὗτος μεθ' ἑαυτοῦ κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετάβασίν του μεγάλης ἀξίας διαμαντικὰ τῶν θυγατέρων του — τὴν κληρονομικὴν των περιουσίαν — πρὸς καλλιτεχνικωτέραν μετατροπὴν των, τὰ ἐπώλησε, κατ' ἀνάγκην, καὶ τὰ ἀντικατέστησε μὲ ἀδάμαντας ψευδεῖς, χρησιμοποήσας τὸ ἀντίτιμον τῶν γνησίων χάριν τῶν ὑποθέσεων τῆς πόλεως, εἰς δῶρα πρὸς ἀρμοδίους. Ἀλλὰ τοῦτο ἔγινε γνωστὸν εἰς Ἀθήνας. Καὶ μόνον αἱ θυγατέρες του δὲν ἔμαθαν τὸν λόγον, διατὶ κανεῖς δὲν τὰς ἐζήτει πλέον εἰς γάμον.

Ὡς ὑπόδειγμα τῆς δευτέρας κατηγορίας, τῶν δεινοπαθησάντων ἀναφέρομεν τὸν θανατάσιον ὑπὸ πᾶσαν ἔποιον ἠγούμενον Διονύσιον Πετράκη, εἰς τὸν ὁποῖον προσεφέρθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ περίφημος τουρκικὸς καφές.

Ἐννοήσας ὁ Πετράκης τότε τὸν δόλον ἔβρεξε μόλις τὰ χεῖλη του καὶ τὸν ὑπολειπόμενον ἐξεκένωσεν εἰς τὴν πικρὴν γενειάδα του. Καὶ παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ὑπέστη τὰ πάνθεινα, καὶ καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν ἔπασχε, συνεπεία δύο μόνον σταγόνων ἐκ τοῦ δηλητηρίου αὐτοῦ, τὰς ὁποίας κατέπιε.

Καὶ ἀπηθανάτισε τὸ γεγονός ὁ λαὸς εἰς ἱστορικὸν ποίημα, τοῦ ὁποῖου οἱ πρώτοι δύο στίχοι εἶναι οἱ ἑξῆς :

— ὦρα καλὴ σου Χατζαλῆ—Καλὸς τον τόν Πετράκη.

(Κι' ὁ Χατζαλῆς τοῦ ἔδωσε καφέ με τὸ φαρμάκι).

Ἄλλὰ καὶ ὁ Προκόπιος Μπενιζέλος, κατηγορηθεὶς τὸ 1816 ὑπὸ δύο ταυτοχρόνως διοικητῶν τῶν Ἀθηναίων ἐνὸς χρονολήρου Ὀθωμανοῦ καὶ ἐνὸς φαύλου Ἄραβος, ὑπέστη τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας του. Ἦγετο δὲ ἀλυσσοδεμένος εἰς τὴν Βασιλεύουσαν. Ἄλλ' εἰς τὴν Χίον κατορθώσας νὰ δραπετεύσῃ ἔφθασε μετημαρτυμένος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ἀπηλλάγη τῆς κατηγορίας κατὰ τὸ 1819 μόλις, τῇ μεσολαμβάνει τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τοῦ Ἄγγλου Πρεσβευτοῦ, καὶ ἔπαυθη τέλος εἰς Ἀθήνας.

Ἐκ τῶν ἐξαφανισθέντων δὲ μνημονεύομεν τὸν Ἀλέξανδρον Μπενιζέλον, ὅστις μεταβάς περὶ τὸ ἔτος 1798 δι' ὑποθέσεις τῆς Κοινότητος εἰς τὴν Βασιλεύουσαν δὲν ἐπανῆλθε πλέον.

Καὶ ἡ δυστυχομένη ἡ γοαία Ἀλεξάνδραινα εἰς κάθε κτύπημα τῆς αὐλοθύρας τῆς ἀνεπὶθά φωνάζουσα : ὁ Ἀλέξανδρος ἔρχεται ! καὶ με ὅμοιον ἐπιφώνημα «ἐφτερούμισεν ἡ ψυχὴ τῆς».

Προκειμένον δὲ περὶ ἐθνομαρτύρων ἀρκούμεθα μνημονεύοντες τὸν Μιχαὴλ Λίμπονα, τὸν Μιχαὴλ Παχυμέρη-Παλαιολόγον, τὸν Δημήτριον Παλαιολόγον, τὸν Νικόλαον Λατῖνον, τοὺς δύο Μπαρμπάνους Νικόλαον καὶ Σωτήριον, καὶ τὸν Πέτρον Πιτάκη.

Ἄς περιορισθῶμεν σήμερον εἰς τὸν Μιχαὴλ Λίμπονα μόνον :

Περὶ αὐτοῦ, διαπρέφαντος καὶ ἐν Βενετία, ἐγράφησαν πολλά, ὀλόκληρον δὲ πολύστιχον ποίημα Κρητὸς, ἐν Βενετία ἱερέως, προμνημονευθέντος ἤδη, ἀναφέρεται εἰς αὐτόν, τὴν οἰκογένειάν του, τὴν δρᾶσίν του, καὶ τὸν φόνον του ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ ἔτος 1678.

Καὶ λέγει ὁ ποιητής :

«Μὲ τί θυμὸν οἱ Ἄγαρηνοὶ τὸν Μιχαὴλ ἀρποῦσι
κι' ὡς λύκοι ἀγριώτατοι, λιοντάρια θυμωμένα
τὸν ἑκαταξέσχισασι, κ' ἐκεῖνος ὀλοένα
τοὺς ἔλεγε : βαρεῖτέ με, σκληρὰ φονεύσατέ με
καὶ διὰ τὴν πατρίδα μου κομμάτια κάμετέ με . . .»

Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμολογηταὶ καὶ μάρτυρες τῆς πίστεως ἀποτελοῦν ἄλλην ἐργασίαν.

Ἐξω τοῦ θέματος ἡμῶν ἐπίσης εἶναι τὰ τῆς Ἐπαναστάσεως, μετὰ τῶν προεορτίων αὐτῆς, ἐμφανιζούσης ἐξαιρετικὴν μορφήν ἐν Ἀθήναις, τὰ περὶ τῶν Ἀθηναίων Φιλικῶν, τὰ περὶ τοῦ πρώτου ὀπλίσαντος τοὺς ἐπαναστάτας κλπ.

Ἡ θὰ εἶχομεν ἀληθῶς πολλὰ γὰ εἶπωμεν περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν πεσόντων Ἀθηναίων—εἰς 625 ἀριθμοῦνται οὔτοι—ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ὑποστάντων ἀφαντιστοῦς ὁμότητας μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἔτους 1829 ἀκόμη. Ἐπίσης περὶ τῶν ἀποθανόντων ἐκ στερήσεων ἐν τῇ Ἀκροπόλει κατὰ τὴν πολιορκίαν τὸ 1826-1827.

Πολλὰ πρέπει ἐπίσης γὰ γραφοῦν, ὅπως ἐξαρθῆ ὁ ἡρωϊσμός Ἀθηναίων τινῶν ὀπλαρχηγῶν, (τινὰ ἐπώνυμα τῶν ὁποίων ἀκούονται καὶ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἡμῶν), ὡς καὶ περὶ τοῦ δολοφονηθέντος ὑπὸ ξένων ἀτάκτων στρατηγῶν τῶν Ἀθηναίων, μεθ' οὗ συναπέθανε καὶ ἡ πολεμικὴ αὐτοτέλεια τοῦ τόπου.

Ἐπίσης περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει σφαγέντων ὁμήρων καὶ τέλος περὶ τῶν ὁμολογητῶν τῆς πατρίδος, τῶν τριῶν Δημογερόντων τοῦ 1821, αὐτοθυσιασθέντων ὅπως σωθοῦν πάντες οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ μὲν ὀθωμανικὴ φρουρὰ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἔφυγε μόλις τὴν 1 Μαρτίου τοῦ 1833 ἢ δὲ τῆς Ἀκροπόλεως τὴν 31 Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ 1833 ἔτους, ἐδόθη καιρὸς εἰς τὸν προσωρινὸν τῶν Ἀθηνῶν ὀθωμανὸν Διοικητὴν γὰ φονεῦσθαι τὴν 20 Νοεμβρίου τοῦ 1832 ἓνα ὀφιοπόλην, ὡς χαρακτηρίζεται.

Ὁ Διοικητὴς αὐτὸς ἦτο διαρκῶς μεθυσμένος, ἢ ὅπως τὸν χαρακτηρίζει σύγχρονος χρονολόγος: «ὑποβρύχιος». Ὁ φόνος οὗτος ἦτο τὸ τελευταῖον παροίτημα τῶν βαρβάρων.

Ἐφαρμόζεται δὲ διὰ τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῶν Ἀθηνῶν μέχρι καὶ τοῦ 1833 ἀκόμη τὸ τετράστιχον τοῦ Σούτζου:

Οὐρανὲ! τοῦ Μαραθῶνος τὸ ἁγιασμένον χῶμα
βεβηλώνεται ἀκόμα!

Ὁ σκηνίτης Μουσουλμᾶνος ἐντροφᾶ ἐπὶ μνημάτων,
καὶ μεθύει ὁ Δερβίσης, ὅπου ἐδίδασκεν ὁ Πλάτων!»

Ἄλλ' ἴσως θὰ εἰπῆτε: Καλὰ ὄλ' αὐτά, ἀλλὰ ποῦ καὶ πῶς ἐξοικονομήθησαν, μέσα εἰς ἔρειπωμένην πόλιν, τόσο ἄνθρωποι συρρεῦσαντες κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1834 εἰς τὰς Ἀθήνας;!

Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι ὑπῆρχον τὰ Τουρκόσπιτα, αἱ οἰκίαι τῶν Προξένων, τὰ Λουτρὰ καὶ τὰ Τζαμιά. Ἐπίσης τὰ ἐν Ἀθήναις Μετόχια τῶν Μονῶν, ἡ Μονὴ τῆς Φιλοθέης καὶ τῶν Ἀσωμάτων, ἰδρύματα τὰ ὁποῖα κατεῖχον ἄλλοτε αἱ ὀρδαὶ τοῦ Κιονταχῆ, καὶ τὸ Διοικητήριον, δηλαδὴ ἡ μακαρίτις «Παλαιὰ Στρατιῶνα», ὅπου ὅμως εἶχεν ἤδη ἀπὸ τῆς 20 Μαρτίου τοῦ 1833 στρατωνισθῆ τὸ Βαναρικὸν τῆς κατοχῆς τῶν Ἀθηνῶν σῶμα. Ἐπίσης ὑπῆρχον αἱ διατηρήσασαι τοὺς θόλους αὐτῶν, τὰς καμάρας ἢ καὶ τὰς στέγας Ἐκκλησίαι, πολυπληθεῖς ἀκόμη καὶ τότε. Ἰδίως ὅμως εἶχον ἀνεγερθῆ ἀπὸ τοῦ προηγουμένου 1833 ἔτους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ 1830 ὑπὸ τῶν προβλεπτικωτέρων, οἰκίαι τινες ἀρκετὰ εὐρύχωροι. Ὑπῆρχαν δὲ καὶ τινες

ἐπισκευασθεῖσαι οἰκίαι ἐντοπίων, αἱ ὁποῖαι ἔτυχε νὰ μὴ ὑποστοῦν τελείαν καταστροφὴν.

Παραδόξως εἶχεν ἀναφανῆ καὶ ξενοδοχεῖόν τι, καὶ ἓνα χάρι εὐρύτατον, τὸ βραχύβιον τυπογραφεῖον, ἡ Σχολὴ τοῦ Χίλ, καὶ ἡ ἐξαιρεθεῖσα τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν, κατὰ τὴν διατύπωσιν τῆς διασωθείσης καταγραφῆς: «Ἀκαδημία, ἥτοι ἀποκατάστημα φιλολογικὸν τῆς ἀδελφότητος τοῦ Νέου Γιόρκ τῆς Ἀμερικῆς». Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1828 ἀκόμη εἶχον ξένοι τινὲς ἀγοράσει γήπεδα καὶ οἰκόπεδα ἀπὸ τοὺς ἐν Αἰγύῃ Ἀθηναίους πρόσφργας.

Ὡς πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν διαπρεπῆς τῶν χρόνων ἐκεῖνων κληρικὸς παρέχει εἰς ἡμᾶς τὰς ἐξῆς πληροφορίας: «Τὸ Μοναστήριον τῶν Ἀσωμάτων ἔγινε πυρκαπιοθήκη, τῆς Φιλοθέης στρατῶν, ὡς καὶ τὸ Μετόχι τῆς Πεντέλης καὶ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ἡ Σωτήρα τοῦ Δικαίου ἀχυρῶν, ἡ Βλασσαροῦ Πρωτοδικεῖον, ἡ Ἁγία Ἐλεοῦσα (ἔκτοτε) Κακουργοδικεῖον καὶ τέλος ὁ Χριστοκοπίδης, ὁ Χριστὸς τοῦ Κοπίδη δηλ., Ἄρειος Πάγος».

Καὶ τῶρα μετὰ χαρακτηριστικῆς δραστηριότητος συμπληρώνουν τὴν καταστροφὴν τῆς Παλαιότητος οἱ περίεργοι Βαναροὶ ρυμοτόμοι, οἱ ὁποῖοι περιφρονήσαντες τὰ σχολιά καὶ στενὰ τῶν Παλαιῶν Ἀθηνῶν σοκάκια, τὰ ἀγροῦντα καὶ τὸ ξεροβόρι καὶ τὸ λιοπύρι τοῦ Τόπου, ἤρχισαν νὰ χαράσσουν δρόμους πλατεῖς καὶ μὲ διεύθυνσιν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἀπὸ ἀνατολῆς πρὸς δύσιν, διὰ νὰ μὴ ἀτονίσῃ ἡ ἐκτυφλωτικὴ δρασὶς οὔτε τῶν ἀνέμων οὔτε τῶν ἀκτίνων.

Πόσους κινδύνους διέφυγε καὶ πῶς τοὺς διέφυγεν ἡ σεβαστὴ Καπνικαρέα εἶναι θέμα ὄχι ἀλίγον διασκεδαστικόν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ Ἐπίτροποί της, διὰ νὰ ἐξεγείρουν πρὸς ἄμνην τοὺς ἐνορίας, ἔκαμαν καὶ τὰ στοιχεῖα ἀκόμη καὶ ἐλιθοβόλουν τὰς οἰκίας των ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν κεραμιδιῶν των.

Οὕτω, διὰ τοῦ νέου τῶν κρημνιστῶν αὐτοῦ δλέθρου καὶ ἡ ἱστορία τῆς οἰασθήποτε ἀξίας Τέχνης, τῶν εἰκόνων ἰδίως τῶν ναύσκων, καὶ τὰ εἰς τὰ ἀγιογραφημένα ἐσωτερικὰ τοιχώματά των χρονικὰ τυχὸν χαράγματα, ὑπέστησαν πανωλεθρίαν καὶ δὲν θὰ ἀπέμενεν οὐδὲ ἕγρος Βυζαντινισμοῦ, ἂν δὲν προσέπιπεν εἰς τὸν Λουδοβίκον ὁ ὑπέροχος τεχνοκρίτης, μελετητὴς καὶ μεταφραστὴς τῆς «Ἐρμηνείας τῶν Ζωγραφῶν τοῦ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων Διονυσίου», ὁ *Didron*, ὅπως, εἰς τοὺς κατόπιν χρόνους, ἂν δὲν παρηνώχλει τὰς ἐκάστοτε Κυβερνήσεις θαναμάσιος ἀνήρ, ὁ Κοζάκης Τυπάλδος.

Ἄλλ' ὅ ἐπισκέπται τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1834 ἐπισκοποῦντες τὰ ἐρείπια παρέήρσαν τέλος καὶ κἀτι ἄλλο ἀκόμη, παρέχον τοῦτο ἐπιχείρημα διὰ τὴν ἐπὶ ἀναισθησία πρὸς τὸ ἀρχαῖον παρελθὸν κατηγορίαν κατὰ τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων: ὅτι δηλαδὴ εἰς τοὺς σωροὺς τῶν κατακειμένων λίθων καὶ εἰς τὰ ἐρειπώματα τῶν πρόφην οἰκημάτων αὐτῶν ὑπῆρχον καὶ τεμάχια γλυπτῶν μαρμάρων καὶ ἐνεπιγράφων ἐνίοτε

μάλιστα. Μεγαλυτέρα, κατὰ τὰς σκέψεις των, ἀπόδειξις βαρβαρότητος καὶ ἐλλείψεως συνεχείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διαφυγοῦσα καὶ αὐτὸν τὸν Φαλμερτάιερ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ. Καὶ ζητεῖται κάποια ἀπολογία.

Ἐπὶ τὴν ἀπολογία δὲν πρόκειται πλέον περὶ τῆς συμβολικῆς «φωνῆς τῶν ἐρειπίων», τὴν ὁποίαν γνωρίζουν τόσον καλὰ οἱ μνημειολόγοι, πρόκειται περὶ τῆς φωνῆς τῶν συντριμμάτων.

Ἐπισημαστέως ἢ τῆς διδακτικῆς φωνῆς ταύτης ἐρμηνεία ἀποτελεῖ νέαν ἱστοριοφιλικὴν ἐμφάνισιν, σχετιζομένην πρὸς τὸν χρόνον τῶν ἐκάστοτε ἐρειπώσεων καὶ τῶν κατόπιν ἀνοικοδομήσεων, πρὸς τὰ προκαλέσαντα τὰς ἐρειπώσεις ταύτας γεγονότα, πρὸς τοὺς δημιουργήσαντας τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐκάστοτε τοιαύτης βαρβαρότητος ἐπιδρομεῖς.

Καὶ ἡ φωνὴ αὕτη τῶν συντριμμάτων τονίζει πρὸ παντὸς τὴν ἀπολογίαν ὅτι, οἱ ἐπιστρέφοντες ἐκάστοτε φυγάδες, ὅπως-ὅπως καὶ ὄσοι-ὄσοι, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σκεφθοῦν ἄλλο τι, εἰμὴ πῶς καὶ πῶς θὰ στεγασοῦν τὰ παιδιὰ των καὶ θὰ ἀνασυστήσουν εἶδος τι προχέρον καὶ ἀπαραιτήτου νοικοκυριοῦ.

Δι' ἐπιλογὴν ὕλικου καὶ ἰδίως δι' ἀρχαιολογικὰς μελέτας δὲν ἦτο βεβαίως κατάλληλος ἡ περίστασις.

Ἐπισημαστέως ὅτι πάντοτε ὁ πρὸς τὴν μεγάλην ἀρχαιότητα σεβασμὸς τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων, ἣτις ἀρχαιότης ἀπετέλει καὶ τὸ πολλαχῶς ἐκδηλωθὲν καύχημά των, ἀποδεικνύει καὶ τὸ γεγονός ὅτι οὐδεὶς Ἀθηναῖος βιοπαλαιστής, οὐδ' αὐτὸς ὁ πάμπτωχος, ἐδέχθη νὰ προσληφθῇ ὡς ἐργάτης εἰς τὸ Ἐλγίνειον ἀνοσιούργημα. Ἐπισημαστέως ἄλλο τι, διὰ τὸ ὅποιον μετὰ θανάτου ἀλλὰ καὶ ὡς περὶ γεγονότος μὴ ἐπιδεικτικῶς ἐρμηνείας, γράφουν οἱ περιηγηταί: ὅτι δηλαδὴ τὰ μεσάνυκτα τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν ὁποίαν ἀφαιρεθεῖσα καὶ μία τῶν Καρυατίδων κατέκειτο ἐπὶ τῶν βράχων τοῦ Ριζοκάστρου, ἠκούσθη νὰ θρηνηθῇ αὕτη, καλοῦσα εἰς βοήθειαν τὰς ἀδελφάς της, αἱ ὁποῖαι ἀπῆντων ἀπὸ τοῦ Ἐρεχθίδου θρηνητικῶς καὶ αὐταί!

Ἐπισημαστέως ὅτι ἡ Μαριάννα Μπουζίκη, βεβαιώνουσα εἰς ἐμὲ ὡς ἀνεπίδεικτον ἀντιρρήσεως τὸ γεγονός τοῦτο, ἐχαράκτηριζε καὶ τὸ ἀκουσθὲν ἐναρμόνισμα, ὡς ἀποτελούμενον (κατὰ τὰ παραδοθέντα εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς μητρὸς της) ἀπὸ φωνῆν γυναικός, ἀπὸ ἤχου ἀλοῦ καὶ ἀπὸ πνοῆν ἀνέμου.

Ἐπισημαστέως αὕτη ὀλοκλήρου πόλεως εἶναι πολὺν χαρακτηριστικὴ, ἀλλ' ἴσως καὶ μοναδικὴ εἰς τὸν Κόσμον!

Ἐπισημαστέως δὲν εἶναι δυνατόν λοιπὸν νὰ περιφρονῇ τὴν ἀρχαιότητα, νὰ μὴ τὴν ἀγαπᾷ, ὅστις ἀκούει καὶ τῶν μαρμάρων της ἀκόμη τοὺς θρήνους!